

Memorie van toelichting

Algemeen

De Vlaamse Gebarentaal (afgekort VGT) is de gebarentaal die door de Vlaamse Doven wordt gebruikt en die binnen die gemeenschap spontaan is gegroeid. Het is dus geen kunstmatig 'uitgevonden' of 'gemaakte' taal. Neen, de Vlaamse Gebarentaal is, zoals andere talen, 'natuurlijk' dat wil zeggen als het ware vanzelf ontstaan uit en gegroeid via de onderlinge contacten binnen de Vlaamse Dovengemeenschap. De Vlaamse Gebarentaal is ook geen 'afgeleide' van het gesproken Nederlands. Het is dus niet (gesproken) Nederlands, uitgedrukt door middel van gebaren. Dat laatste is nog steeds een wijdverspreid misverstand: de Vlaamse Gebarentaal is een zelfstandige en volwaardige taal met een eigen lexicon en een eigen grammatica. Dat alles blijkt uit het taalkundige gebarenonderzoek dat zich sinds de jaren zestig ontwikkeld heeft¹. Ook de Nederlandse Taalunie kwam reeds tot de conclusie dat de gebarentaal een volwaardige afzonderlijke taal is die niet beschouwd kan worden als een onderdeel van de Nederlandse taal² (toen specifiek met betrekking tot de Nederlandse Gebarentaal (NGT), die overigens een andere taal is dan de Vlaamse Gebarentaal (VGT)³).

Volgens het onderzoek van professor Loots telt Vlaanderen zo'n 6000 dove personen. Als we over slechthorenden en doven spreken, gaat het over zo'n 800.000 Vlamingen. Vooral personen die van bij de geboorte doof zijn, maken gebruik van de Vlaamse Gebarentaal als communicatiemiddel. Niet alleen die groep, maar ook hun ruime familie, kenniskring en omgeving (werk, vrije tijd) zijn betrokken bij de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal.

De erkenning door de Vlaamse overheid van de Vlaamse Gebarentaal als 'eerste' taal van de Vlaamse Dovengemeenschap en als een taal die gelijkwaardig is aan het Nederlands, staat al meerdere jaren op de politieke agenda. Er kan bijvoorbeeld verwezen worden naar de resolutie betreffende de problematiek van personen met een auditieve handicap, goedgekeurd door het Vlaams Parlement op 5 mei 1999⁴, en de hoorzitting die in dat kader door de bevoegde commissie werd georganiseerd⁵. De eis om erkenning van de Vlaamse Gebarentaal is in een stroomversnelling geraakt door het succesvolle verzoekschrift van mevrouw Maartje De Meulder en 71.329 andere ondertekenaars. Dat verzoekschrift toonde aan dat er voor deze vraag een brede maatschappelijke steun bestaat vanuit de academische,

¹ Dit deel van de toelichting is gebaseerd op het artikel 'Gebarentalen en volwaardige talen' van VERMEERBERGEN, M. verschenen in BUYENS, M. (Red.), 'Gebarentaaltolken: een Brug tussen Doven en Horenden. 20 jaar Tolkenschool in Gent', Leuven, Garant, 2003, blz. 13-32.

² Dit blijkt uit een brief van 29 juni 2001 (kenmerk DBOCB-U-2191157 – TK 2000/2001 27400 XVI, nr. 90) van de toenmalige staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van Nederland, mevrouw Margo Vliegthart: "In 1990 heeft de Interdepartementale Stuurgroep Gehandicaptenbeleid (ISG) de Taalunie verzocht de mogelijkheid van erkenning van gebarentaal te verkennen. Dat leidde tot de conclusie dat erkenning van de Nederlandse Gebarentaal niet mogelijk is, omdat de NGT een afzonderlijke taal is en niet beschouwd kan worden als een onderdeel van de Nederlandse taal."

³ Zie de voormelde brief van 29 juni 2001: "de Vlaamse en Nederlandse gebarentalen (zijn) als twee afzonderlijke talen te beschouwen.". Zie ook: SCHERMER, T. en VERMEERBERGEN, M., 'Nederlandse Gebarentaal en Vlaamse Gebarentaal: zussen of verre nichtjes?', Ons Erfdeel, september 2004, blz. 569-575.

⁴ *Parl.St.* VI. Parl., 1998-99, nr. 1280/5; er kan verwezen worden naar 14°.

⁵ *Parl.St.* VI. Parl., 1998-99, nr. 1280/4.

culturele, politieke en onderwijskundige wereld. Er moet hier verwezen worden naar de uiteenzetting van de verzoekers op de hoorzitting in de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media van 21 april 2005⁶, waar zij met verve hun eis onderbouwden.

Hoewel de indieners al voordien bezig waren met een initiatief tot erkenning van de Vlaamse Gebarentaal, was het verzoekschrift meer dan een stimulans: dit voorstel van decreet moet zeker ook beschouwd worden als het parlementaire antwoord op en de resultante van dat verzoekschrift.

Voor het schrijven van deze toelichting werd ook dankbaar gebruikgemaakt van de 'Toelichting Erkenning van de Vlaamse Gebarentaal', een document dat gemeenschappelijk opgesteld werd door het Doof Actie Front (www.gebarentaal.be), het Vlaams GebarentaalCentrum (www.vgtc.be) en de Federatie van Vlaamse DovenOrganisaties vzw (www.fevlado.be) naar aanleiding van de indiening van het verzoekschrift over de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal. Voor verdere toelichting kan naar dit document verwezen worden, evenals naar de vermelde organisaties.

Vlaamse Gebarentaal als communicatiemiddel

De Vlaamse Gebarentaal is voor dove personen het communicatiemiddel bij uitstek. Uit studies blijkt dat kinderen die geen toegang hadden tot gebarentaal in de eerste jaren meer kans op communicatieproblemen⁷ hadden en meer problemen met hun studie en sociale vaardigheden⁸. De ideale periode voor taalontwikkeling is gedurende de eerste drie levensjaren. De erkenning van de Vlaamse Gebarentaal is dus heel belangrijk vanuit sociaal oogpunt. Zoals de strijd voor taalrechten in Vlaanderen een emancipatorische strijd is geweest, zo is ook de strijd voor de erkenning van de gebarentaal voor dove personen een emancipatorische strijd. Als gebarentaal niet wettelijk beschermd wordt, zijn dove mensen afhankelijk van de 'waan van de dag' en kan het zomaar gebeuren dat horende pedagogen (opnieuw) besluiten geen gebarentaal toe te laten, in het onderwijs bijvoorbeeld.

Het (gesproken) Nederlands is voor vele dove personen de tweede taal. Heel wat dove personen kunnen zich minder goed uitdrukken in het Nederlands dan in de Vlaamse Gebarentaal. De Vlaamse Gebarentaal is voor hen hun eigen en eerste taal. Voor de start van het taalkundige gebarentaalonderzoek rond 1960 werden gebarentalen niet beschouwd als echte, volwaardige talen. Men dacht meestal dat de 'doventaal' een soort primitieve, universele, gestuele communicatievorm was. Intussen is voldoende aangetoond dat gebarentalen wel degelijk echte, natuurlijke, zelfstandige, volwaardige talen zijn. Gebarentaal is een taal met een eigen grammatica en woordenschat⁹, die trouwens verschilt van land tot land. Zoals in Nederland vinden we ook in Vlaanderen regionale variaties, net zoals in de gesproken talen, maar er blijkt een spontaan standaardiseringsproces aan de gang te zijn en dat door de toegenomen interactiviteit¹⁰. Dove mensen treden immers steeds meer

⁶ *Parl.St.* VI. Parl., 2004-05, nr. 322/1.

⁷ KYLE, J.G. en ALLSOP, L., 'Sign on Europe', Centre for Deaf Studies, University of Bristol, 1997.

⁸ HEILING, K., 'Education of the Deaf in Sweden' in 'Global Perspectives on the Education of the Deaf in Selected Countries', Butte Publications, Oregon, VS, 1999.

⁹ WESSEL, M., 'The Sign Languages of the Deaf as Minority Languages', KUL, 2003.

¹⁰ SCHERMER, T. en VERMEERBERGEN, M., 'Nederlandse Gebarentaal en Vlaamse Gebarentaal: zussen of verre nichtjes?', *Ons Erfdeel*, september 2004, blz. 569-575; VERMEERBERGEN, M., 'Gebarentalen en volwaardige

uit hun besloten kring, komen in contact met dove mensen uit andere regio's, leren van elkaar, beïnvloeden elkaar en bijna automatisch groeit er een gemeenschappelijke taal. Overigens, net zomin als dialecten in de gesproken taal een obstakel zijn om elkaar te verstaan, zijn de regionale verschillen in de Vlaamse Gebarentaal een obstakel voor de doven.

Vlaamse Gebarentaal als onderdeel van culturele Identiteit

De Vlaamse Gebarentaal is echter niet enkel een middel tot communicatie. Deze taal is een onderdeel van de culturele identiteit van de doven, waarvan naast de taal, het gezamenlijke bewustzijn, eigen gedragsnormen en patronen, het besef van een gezamenlijke geschiedenis en eigen sociale netwerken en organisaties deel uitmaken¹¹. Zo blijkt volgens de studie van professor Loots de veel kleinere groep van vroegtijdig doven en slechthorenden stukken beter georganiseerd te zijn: ze maken circa 62 procent uit van het verenigingsleven voor mensen met gehoorproblemen. De overgrote meerderheid – personen met een verworven stoornis op volwassen leeftijd – is slechts goed voor 33 procent van de leden van het verenigingsleven¹². Voor dove kinderen negeert de leer methode van de gesproken taal dus hun identiteit en eigenheid als dove persoon. Een doof kind hoort immers niet met zijn oren, maar met zijn/haar ogen en lichaam. De Vlaamse Gebarentaal maakt hier de communicatie mogelijk die onontbeerlijk is voor de ontplooiing van elk individu.

Beknopte geschiedenis

Gebarentalen hebben een lange traditie. In een compilatie van Joodse mondelinge wetten, genaamd de Mishnah, die dateren van de tweede eeuw, worden de doven en hun gebarentaal reeds vermeld¹³.

De allereerste school voor dove kinderen werd omstreeks 1760 in Frankrijk opgericht door priester Charles-Michel De l'Épée. Hij merkte dat de kinderen onderling een vorm van gebarentaal gebruikten. Hij was wel van mening dat gebarentaal de 'natuurlijke' taal van dove mensen was, maar vond de taal niet geschikt om de kinderen het Frans te leren. Daarom ontwierp hij een eigen communicatievorm waarin de Franse gesproken taal gecombineerd werd met een aantal gebaren die de kinderen gebruikten en een aantal door De l'Épée zelf bedachte gebaren.

Lange tijd werd het statuut van echte taal onthouden aan gebarentalen. Dat mede door het Wereldcongres over onderwijs en opvoeding van Doven van 1880 in Milaan, waar geopteerd werd voor een 'orale methode' in het onderwijs aan Doven. Pas in de tweede helft van de 20e eeuw begonnen taalkundigen de taalkundige aspecten van gebarentalen te bestuderen en kregen deze talen de status van volwaardige taal. Echter, tot ver in de jaren negentig

talen', verschenen in BUYENS, M. (Red.), 'Gebarentaaltolken: een Brug tussen Doven en Horenden. 20 jaar Tolkenschool in Gent', Leuven, Garant, 2003, blz. 3-32.

¹¹ COOMANS, F. en DONDERS, Y., 'Advies ten behoeve van het Platform Erkenning Nederlandse Gebarentaal', 2001.

¹² LOOTS, G., DEVISÉ, I., LICHTERT, G., HOEBRECHTS, N., VAN DE GINSTE, C. en DE BRUYNE, I., 'De gemeenschap van doven en slechthorenden in Vlaanderen. Communicatie, taal en verwachtingen omtrent maatschappelijke toegankelijkheid', Gent: Cultuur voor Doven, 2003.

¹³ WESSEL, M., 'The Sign Languages of the Deaf as Minority Languages', KUL, 2003.

mochten dove kinderen in Vlaanderen en in het grootste gedeelte van Nederland geen onderwijs krijgen in gebarentaal.

(Inter)nationale status

Op 18 november 1998 heeft het Europees Parlement de resolutie van Straatsburg aangenomen. Het parlement verzocht de Europese Commissie een voorstel voor te leggen aan de Raad over de officiële erkenning van het gebruik van de gebarentalen door de doven in elke lidstaat¹⁴. Hierbij hernam het parlement eigenlijk de tekst van de resolutie van 17 juni 1988 omtrent gebarentalen voor doven¹⁵. Ook de UNESCO heeft reeds duidelijk gesteld dat gebarentalen dezelfde status moeten krijgen als andere taalsystemen. Ze zien eveneens een belangrijke taak weggelegd voor gebarentalen in de opvoeding van dove kinderen¹⁶.

In tegenstelling tot Vlaanderen, heeft de Franse Gemeenschap wel reeds de 'langue des signes de Belgique francophone' (LSFB) officieel erkend: "cette langue est la langue visuo-gestuelle propre à la communauté des sourds de la Communauté française" (artikel 1 van het decreet van 22 oktober 2003 "relatif à la reconnaissance de la langue des signes"¹⁷).

En in Vlaanderen? Het Vlaams Parlement nam op 5 mei 1999 de vermelde resolutie betreffende de problematiek van personen met een auditieve handicap¹⁸ aan waarin aan de Vlaamse Regering onder meer gevraagd werd een commissie op te richten "belast met het formuleren van voorstellen tot officiële erkenning en de uniformisering van de gebarentaal als taal in Vlaanderen en hiertoe het nodige wetenschappelijk onderzoek op taalkundig, pedagogisch of sociaal vlak uit te voeren" (14°). Echter, op het gebied van erkenning werden geen verdere stappen vooruit gezet. Het wetenschappelijk onderzoek daarentegen is wel zeer ver gevorderd¹⁹. Nationaal en internationaal zijn reeds vele studies verricht. Zo werkten van 1999 tot 2001 drie Vlaamse universiteiten (UGent, VUB en KULeuven) samen aan een grootschalig project binnen het Programma Beleidsgericht Onderzoek (PBO). Het kreeg de titel "De Dovengemeenschap in Vlaanderen: doorlichting, sensibilisering en standaardisering van de Vlaamse Gebarentaal" mee en bestond uit drie onderzoeksgedeeltes: een sociologisch, een taalkundig en een (ortho)pedagogisch luik.

Culturele erkenning

Wat het cultureel erkennen van de Vlaamse Gebarentaal als taal in Vlaanderen betreft, is het Vlaams Parlement volledig bevoegd. Het is namelijk een culturele aangelegenheid (20). Dit soort erkenning brengt niet automatisch rechten met zich mee, en is in die zin veeleer

¹⁴ Resolutie over gebarentaal, Publicatieblad nr. C 379 van 07/12/1998, blz. 0066 (punt 4).

¹⁵ Resolutie over gebarentalen voor doven, Publicatieblad nr. C 187 van 18/07/1988, blz. 0236.

¹⁶ LEESON, L., 'Signs of Change in Europe: European Developments on the Status of Signed Languages', 2002.

¹⁷ Belgisch Staatsblad, 25 november 2003; Parlementaire Stukken: Parlement de la Communauté Française, 2002-2003, nr. 446.

¹⁸ *Parl.St.* Vl. Parl., 1998-99, nr. 1280/5.

¹⁹ U vindt een overzicht van het nationale wetenschappelijk onderzoek in het document dat door de Dovengemeenschap opgesteld werd naar aanleiding van de hoorzitting na de overhandiging van de petitie voor de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal aan het Vlaams Parlement: Doof Actie Front, Vlaams Gebarentaalcentrum vzw, Federatie van Vlaamse Dovenorganisaties vzw, 'Toelichting Erkenning van de Vlaamse Gebarentaal', 2005.

symbolisch. Toch is de erkenning noodzakelijk, op z'n minst als referentiepunt voor verdere concrete wetgeving. Culturele erkenning houdt dus in dat de Vlaamse overheid de Vlaamse Gebarentaal erkent als de volwaardige taal van de Dovengemeenschap in Vlaanderen. Die 'erkenning' omvat hierbij de drie betekennissen van het woord: (1) de Vlaamse overheid bevestigt de juistheid van het feit dat de Vlaamse Gebarentaal de taal is van de Dovengemeenschap in Vlaanderen, (2) de Vlaamse overheid aanvaardt het bestaan van die taal ook op juridisch vlak en behandelt ze als dusdanig en (3) de Vlaamse overheid uit haar waardering voor deze taal.

Het is echter van belang dat die erkenning niet symbolisch blijft. Culturele erkenning brengt immers een aantal morele plichten met zich mee die enerzijds verankerd moeten worden in decreten van het Vlaams Parlement of die anderzijds acties vragen van de Vlaamse Regering. In dat verband richt het decreet een adviescommissie op voor de Vlaamse Gebarentaal, naar het voorbeeld van de Franse Gemeenschap. Het is evident dat dit decreet niet tegemoetkomt aan alle vragen van de Dovengemeenschap. Daartoe zal zij verder moeten blijven ageren. Echter, met de adviescommissie krijgt zij hiertoe een belangrijk en nuttig instrument.